

УДК 374.091.3:005.591.6(045)
DOI <https://doi.org/10.32840/1992-5786.2020.70-3.7>

В. М. Могілевська

кандидат соціологічних наук,
старший викладач кафедри теорії та методики виховання
КЗ «Запорізький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти»
Запорізької обласної ради

О. І. Сібіль

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри теорії та методики виховання
КЗ «Запорізький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти»
Запорізької обласної ради

ЗАСТОСУВАННЯ КЕЙС-МЕТОДУ В ОСВІТНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ КЕРІВНИКА ГУРТКА

У статті викладено науково-методичні засади застосування кейс-методу в позашкільній освіті. Проаналізовано сучасну практику впровадження кейс-методу в освітній діяльності керівників гуртків, наведено приклади щодо його застосування. Акцентовано увагу на проблемах реалізації компетентнісного підходу в позашкільному освітньому процесі, що, у свою чергу, спричиняє зміни складових частин у моделі випускника закладу позашкільної освіти, що швидко адаптується в нових умовах, вміє активно діяти, самостійно приймати рішення, вчитись упродовж життя. Тому для позашкільних закладів проблема вдосконалення якості освіти стала ключовою. Звичайно, без інновацій в освітньому процесі досягти нової якості позашкільної освіти неможливо. Наразі серед методичних інновацій користується попитом та їх частина, що пов'язана з конструюванням освітньої діяльності на основі взаємодії, діалогу, під час якого діти навчаються критично мислити, вирішувати складні проблеми на основі аналізу реальних обставин життя та відповідної інформації, враховувати альтернативні думки, приймати продумані рішення тощо. Одна з таких – це кейс-метод, що користується сьогодні особливим попитом серед педагогічних працівників різних рівнів освіти. Його цінність полягає в тому, що одночасно відображається не тільки практична проблема, а й актуалізується певний комплекс знань про предмет або явище, вдало поєднується освітня та аналітична діяльність, що є особливо ефективним задля реалізації сучасних завдань освіти.

Проте, як показує практика, керівники гуртків в освітній діяльності, що пропонується дітям у вільний час, недостатньо використовують саме цей педагогічний інструмент. Автори статті зауважують, що освітня діяльність у вільний час, яка становить предмет педагогіки позашкільної освіти, є новим перспективним напрямом педагогічної науки, її субдисципліною, а тому недостатньо представлена в теоретичних дискурсах. Є й інша причина – рівень професійних компетенцій педагогічних працівників закладів позашкільної освіти. Тому застосування кейс-методу в практику позашкільної освіти залишається проблемою. У статті представлено алгоритм реалізації кейс-методу в освітній діяльності керівника гуртка.

Ключові слова: кейс-метод, технологічна схема створення кейсу, методика застосування кейс-методу під час гурткового заняття.

Постановка проблеми. Позашкільна освіта дітей являє собою соціокультурний освітній феномен щодо унікальних можливостей розвитку дитини. Як наголошено в документальних матеріалах, які регулюють функціонування та розвиток позашкільної освіти, мета галузі – створення умов для творчого, інтелектуального, духовного та фізичного розвитку дітей та учнівської молоді у вільний від навчання час, підготовка підлітків до життя в умовах ринкової економіки під час упровадження якісно нових форм організації позашкільної життєдіяльності, задоволення їхніх освітніх потреб шляхом залучених до науково-експериментальної, дослідницької, технічно-конструктивної, художньої, декоративно-прикладної, еколого-прикладної, туристсько-краєзнавчої та інших видів творчості. Перед

зкладами позашкільної освіти постає задача: формування такого випускника, який має вміти швидко адаптуватись у нових умовах, активно діяти, самостійно приймати рішення, вчитись упродовж життя. Тому для позашкільної освіти стала нагальною проблема вдосконалення якості освіти відповідно до вимог сьогодення та прогнозів майбутнього.

Масив інформації у сучасному світі вимагає застосування нових технологій навчання, що дозволили б ефективно передавати доволі великий обсяг знань, забезпечували б високий рівень оволодіння матеріалом, який вивчається тощо. Нині певна частина методичних інновацій пов'язана з використанням інтерактивних і проєктних технологій навчання, суть яких полягає в конструюванні освітньої діяльності на основі взаємодії, діалогу, під час якого

діти навчаються критично мислити, вирішувати складні проблеми на основі аналізу обставин і відповідної інформації, враховувати альтернативні думки, приймати продумані рішення, брати участь у дискусіях, спілкуватися з іншими людьми. Проте, як показує практика, в роботі педагогічних працівників закладів позашкільної освіти такі технології використовують скоріш епізодично, ніж в системі. А це, у свою чергу, віддзеркалюється на загальному процесі формування ключових компетентностей у випускників освітніх закладів. Позашкільна освітня діяльність замість того, щоб зміцнювати та підвищувати рівень опанування ключовими компетентностями школярів, виступає своєрідним «гальмом» у цьому процесі. А все тому, що керівники гуртків в освітній діяльності, що пропонується дітям у вільний час, недостатньо використовують інноваційні методи, в тому числі такий ефективний педагогічний інструмент як кейс-метод. Цей метод сприяє розвитку критичного мислення у школярів, набуттю ними досвіду при вирішенні практичних проблем, формуванню комунікативних навичок та навичок роботи з інформацією. Наразі проблема застосування кейс-методу в практику позашкільної освіти є доволі актуальною, що взагалі обумовлено двома тенденціями. Перша є наслідком загальної спрямованості освіти, її зорієнтованості на формування компетентностей, вмінь і навичок мисленевої діяльності, розвиток здібностей особистості, серед яких особлива увага приділяється здатності до навчання, вмінню працювати з великим масивом інформації. Друга тенденція пов'язана з рівнем вимог до якості фахівця будь-якої галузі, що має не тільки задовольняти вимогам першої тенденції, а й має володіти здатністю оптимальної поведінки в різних ситуаціях, відрізнитися системністю й ефективністю дій в умовах неперервних змін в суспільній, професійній та інших сферах життя.

Тому проблема дослідження кейс-технологій для позашкільної освіти є абсолютно на часі з огляду на те, що містить в собі ефективний педагогічний інструментарій, який має застосовуватися під час гурткових занять.

Аналіз основних досліджень і публікацій. На думку провідних вітчизняних науковців (Г. Каніщенко, Ю. Сурміна, В. Чуби, П. Шеремети, Л. Штефан), кейс-технологія сприяє кращому розумінню теорії, вчить розв'язувати проблеми й практично їх аналізувати [2, с. 28]. Але в національному освітньому просторі, на думку того ж Ю. Сурміна, метод кейс-стаді ще не розкрив свої потенційні можливості. Як зазначив науковець, він визначатиме цілу епоху швидкого оновлення української освіти [4, с. 25]. Тому й не дивно, що кейс-метод, як ефективна технологія навчання, швидше за все знайшов попит у викладачів вищої школи, що готує спеціалістів для різних галузей.

Подальший попит на її застосування виник в середовищі педагогічних працівників професійно-технічної освіти. Сучасні вимоги до рівня професійної підготовки учнів закладів професійно-технічної освіти на перший план висувають потреби формування творчої, активної, відповідальної і самостійної особистості майбутнього кваліфікованого робітника, конкурентоспроможного на ринку праці. На думку О. Слатвінської, докторанта Інституту професійно-технічної освіти НАПН України, риси такого рівня робітника можна сформулювати саме через застосування кейс-методу [3, с. 269].

Третіми у переліку освітян, що активно використовують кейс-метод в практиці роботи, є педагоги закладів загальної середньої освіти. В. Співаковський, розробник платформи «Гіпермаркет знань», в арсеналі якої більше 500 кейс-уроків, вказує на неспроможність шкільного підручника вмістити великий масив інформації, без чого якісне навчання сьогодні просто неможливе. І тоді на допомогу приходять сайт «Гіпермаркет знань», інформаційні матеріали якого складаються з 3-х джерел: все, що є в рамках шкільної програми з 1-11-й клас; новини, наукові дослідження; знання в галузі культури, фільми, фото тощо. А, як відомо, сучасне покоління школярів потребує нових підходів до отримання знань. Кейс же є навчальною технологією, в основу якої закладено дослідження, що дають цілісне уявлення про предмет або явище, що вивчається.

Перелік імен науковців, які присвятили свої дослідження саме дидактичній складовій позашкільної освітньої діяльності, невеликий, хоча і доволі вагомий: В. Вербицький, О. Литовченко, Г. Пустовіт, О. Мелентьєв, О. Семенов, Т. Суценок, Л. Тихенко. Але саме дидактичні принципи освітньої діяльності дітей у вільний час все ж таки не були їхньою кінцевою метою.

Слід зауважити, що освітню діяльність у вільний час розглядає саме педагогіка позашкільної освіти. Це, на думку О. Биковської, новий перспективний напрям педагогічної науки, що виступає субдисципліною педагогіки. Категоріями педагогіки позашкільної освіти є дозвілля, творчість, пізнання як види діяльності особистості, якою та займається у вільний час і досягає певного рівня психічного розвитку [1, с. 51]. У свою чергу, закономірності викладання конкретних навчальних дисциплін у закладах освіти всіх типів досліджують часткові (предметні) методики, що становлять галузі педагогіки. Так методика позашкільної освіти описує техніки педагогічної діяльності в позашкільних освітніх процесах. Кейс-метод – це техніка, що передбачає колективне навчання та інтегрує технології розвивального, особистісно-орієнтованого навчання, що включають процедури індивідуального, групового й колективного розвитку. В основу

кейс-методу покладені концепції розвитку розумових здібностей школяра. Хоча кейс-метод в освітній діяльності вважається інноваційним засобом, в практиці освіти він застосовується давно, але ефективність застосування кейс-методу в позашкільному освітньому процесі вітчизняними науковцями досліджена недостатньо.

Метою статті є обґрунтування необхідності застосування кейс-методу в освітній діяльності керівників гуртків закладів позашкільної освіти.

Виклад основного матеріалу. Інноваційні дидактичні пошуки, спрямовані на опанування вихованцями того чи іншого виду творчості, передбачають різноманітні види діяльності. Найбільш ефективними визнано науково-дослідницьку, моделюючу, технологічну, рефлексивну. Кейс-метод в цьому сенсі віднесений до проблемного навчання, тому що вихованцям пропонується осмислити та знайти рішення для ситуації, що має відношення до реальних життєвих проблем і її опис відображає те чи інше практичне завдання. Відмінною особливістю методу є створення проблемної ситуації на основі фактів з реального життя. При цьому сама проблема не має однозначних рішень. Для роботи з такою ситуацією необхідно правильно поставити навчальне завдання, а задля його вирішення підготувати «кейс» з різними інформаційними матеріалами (статтями, літературними оповідання, Інтернет-джерелами, статистичними звітами та ін.). Наприклад, перед керівником гуртка декоративно-ужиткового мистецтва стоїть завдання: сформулювати проблему, пошук рішення якої забезпечить розвиток мисленнєвої діяльності вихованців і буде спрямований на формування низки практичних вмінь, що необхідні сучасній людині за для реалізації себе в умовах інформаційного суспільства. Завдання має прозвучати так, щоб воно описувало практичну ситуацію, наприклад: надайте пропозиції щодо оформлення холу позашкільного закладу, де буде відбуватися звіт здобутків вихованців гуртків перед громадою, що може вплинути на подальше фінансування закладу позашкільної освіти. Для вирішення проблеми керівник гуртка має підготувати «кейс», тобто необхідну інформацію, що буде допомагати у реалізації поставленої задачі. Що може бути у складі «кейсу» в даному випадку? Це можуть бути: фото, що демонструють оформлення різних приміщень, фото з виробами, якими можна прикрасити приміщення, виконані в різних техниках, каталог із різними обладнанням, інтернет-посилання на джерела, де є цікава інформація за темою, фотоматеріали з виставок, в яких гуртківці брали участь зі своїми виробами, вироби, що діти готували разом із батьками тощо. Наступний крок керівника гуртка – пропозиція до вихованців більш детально ознайомитися з матеріалами «кейсу» та обговорити в групах можливі

варіанти, оформити їх у той чи інший спосіб (залежить від вмінь вихованців) і презентувати для остаточного прийняття рішення. Таким чином, якщо завдання сформульовано, «кейс» підготовлено, необхідно організувати діяльність вихованців із вирішення поставленої проблеми. Робота в режимі кейс-методу припускає групову діяльність. Безпосередня мета методу – спільними зусиллями кожна з підгруп аналізує ситуацію – case, і виробляє практичне рішення. У результаті організується діяльність за оцінкою запропонованих алгоритмів і вибору кращого в контексті поставленої проблеми рішення.

За своїм змістом «кейс» має: бути вміло розказаною історією, стосуватися важливої практичної проблеми, має описувати ситуацію із прийняттям критичного рішення, надавати можливість для узагальнення висновків, мати центрального героя, бути оптимальним за розміром, містити оптимальний обсяг інформації.

Мета «кейсів» – детальний аналіз, а не оцінювання. Кейс-підхід має сприяти вдосконаленню здатності ізолювати проблеми та приймати ефективні рішення. Такий метод вчить вихованців аналізувати та розробляти програми дій, що, у свою чергу, мотивує їх до правильної поведінки в разі коли настане час діяти в реальній ситуації.

Як підготувати змістовність кейсу? Зміст кейсів можуть складати: художня та публіцистична література, звідкіля можна черпати ідеї або сюжетну канву кейсу. Використання художньої літератури та публіцистики містить потенційні можливості задля формування загальнокультурної компетенції, стимулює моральний розвиток особистості.

Будь-які статистичні матеріали, певні показники чи цифрові дані надають кейсу науковості та містять потенційні можливості для формування високого рівня читацької грамотності, що відповідає вимогам дослідження PISA. Такі матеріали можуть грати роль безпосереднього інструменту для діагностики ситуації, а можуть виступати матеріалом для розрахунку показників, які найбільш суттєві для розуміння ситуації.

Якщо йдеться про гуртки чи секції МАН, то матеріали до кейса можна отримати за допомогою аналізу наукових статей, монографій чи наукових звітів, присвячених тій або іншій проблемі. Хороша наукова стаття зазвичай характеризується поглибленим розумінням будь-якого питання, дає системну, розгорнуту характеристику щодо предмета дослідження.

Інтернет значно полегшує роботу викладачів із підготовки кейсів. Сучасні кейси все більше схожі на базу Інтернет-посилань. На перших кроках застосування методу не треба використовувати надто об'ємні Інтернет-джерела, хоча певного стандарту представлення кейсу сьогодні не існує. Критеріями до визначення обсягу мають бути:

доцільність, рівень знань і вмінь вихованців гуртка з даної проблеми та час, відведений на опрацювання.

Кейси можуть бути представленими у друкарському вигляді або на електронних носіях, але включення в текст фотографій, діаграм, таблиць робить їх більш наочними, що підсилює мисленеву активність вихованців.

Таким чином, кейс повинен задовольняти таким вимогам:

- відповідати чітко поставленій меті створення;
- мати рівень труднощів відповідно до можливостей вихованців;
- бути актуальним саме сьогодні;
- бути орієнтованим на колективне вироблення рішень;
- мати декілька рішень (обов'язкова вимога) для виникнення дискусії.

Якщо коротко описати технологічну модель діяльності в режимі кейс-методу, то вона може мати такий вигляд:

1. Педагог підбирає та формулює навчальне завдання – опис практичної ситуації; готує кейс з урахуванням обсягу матеріалів та їх змістовності.

2. Вихованці вивчають кейс, використовують запропоновані матеріали й інші найрізноманітніші джерела інформації, аналізують матеріал. Якщо така діяльність дуже витратна в часі, рекомендується давати вихованцям цей матеріал додому з метою попереднього ознайомлення.

3. Після цього на зайнятті йде детальне групове обговорення змісту кейсу й відбувається вироблення декількох рішень. Окремі учасники або підгрупи презентують свої рішення. При цьому педагог виступає в ролі ведучого, що генерує питання, фіксує відповіді, підтримує дискусію в групі чи підгрупах, що допомагає правильно оцінити рішення яке презентується.

4. Викладач спільно з вихованцями підводять підсумки, обирають найбільш оптимальне рішення (можливо декілька).

Ознайомлення вихованців з матеріалами кейса й попередній їх аналіз найчастіше реалізуються як самостійна робота. Центральне місце в структурі кейс-метода займає дискусія. Непідготовленість вихованців до дискусії може зробити її формальною, перетворити на процес витягування ними інформації у керівника гуртка, а не самостійного її добування. Викладач повинен прогнозувати розвиток дискусії і коригувати її хід, ставлячи ті питання та акцентуючи на тих моментах, на розгляд яких він хотів би спрямувати обговорення. При цьому потрібно бути готовим до того, що вихованці можуть висловлювати точки зору, які не передбачені заздалегідь.

Важливим аспектом кейс-методу в частині представлення рішень за результатами аналізу

кейсу виступає презентація. Вміння презентувати себе є одним з важливих вмінь, від яких залежить імідж сучасної особистості. Таким чином, для застосування кейс-методу необхідний як певний рівень підготовленості керівника гуртка, так і вміння вихованців навчатися в такому режимі.

Кейс-стаді, як ще називають кейс-метод, має певні переваги щодо позиції формування особистісних якостей. До їх переліку можуть увійти: розвиток вольових якостей, зокрема: цілеспрямованості, формування потреби в досягненні мети, впевненості в собі, розвиток працьовитості, розвиток креативності, формування готовності взяти на себе відповідальність за результати власного аналізу ситуації і за роботу всієї групи, формування навичок роботи в групі, формування соціально активної особистості, здатної до самовдосконалення та самореалізації.

Технологічно алгоритм реалізації кейс-методу міг би виглядати таким чином: 1) підготовка кейсу; 2) ознайомлення зі змістом кейсу вихованців гуртка; 3) проблематизація: виявлення в ході групової дискусії протиріч в кейсі; 4) формулювання проблеми та відбір найбільш вдалих формулювань (мозкова атака з подальшою дискусією); 5) висування гіпотетичних відповідей на проблемне питання; 6) перевірка гіпотез на підставі інформації сюжету та інших джерел, що є доступними (групова робота); 7) презентація рішення; 8) рефлексія та оцінка рішення кейсу. Алгоритм також залежить від особливостей кейсу.

Кейс як словесний опис ситуації спілкування: індивідуальне вивчення кейсу в процесі читання; обговорення у групах або інформаційно-комунікаційний обмін; викладення спектру виявлених точок зору на ситуацію; узгодження точок зору та систематизація знань про шляхи рішення ситуації; оцінка отриманої інформації і рівня знань вихованців.

Кейс як комплекс завдань, що потребують практичних дій, наприклад, взяти участь в акції «Забуті імена». Для цього потрібно підготувати інформацію про людей, чиїми іменами названі вулиці в мікрорайоні (ОТГ) після перейменування та викласти на відповідному сайті. Для цього потрібно: проаналізувати завдання, спланувати його виконання у групах, зробити зразки та оцінити їх як у малих групах, так і серед усіх гуртківців; продумати форму демонстрації виконання завдання в цілому; запровадити рефлексію за результатами кейсу та дати педагогічну оцінку, наголошуючи на компетенціях, що отримали вихованці під час роботи в рамках кейсу.

Якщо рішення кейсу у творчій діяльності (процес створення продукту): кейс – недосяжний результат; діагностика причин, що заважають досягненню результату; розробка проєкту з досягнення результату; планування дій; реалізація проєкту; аналіз отриманих результатів і оцінка створених продуктів.

Висновки. Аналіз теоретичних підходів до освітньої діяльності в закладах позашкільної освіти показав, що активне застосування кейс-методу потребує подальших теоретичних розвідок як у частині дидактичних засад щодо освітньої діяльності дітей у вільний час, так і в частині методик щодо їхнього опанування в системі післядипломної освіти педагогів закладів позашкільної освіти.

Список використаної літератури:

1. Биковська О. Педагогіка позашкільної освіти як субдисципліна педагогіки. URL: file:///C:/Users/User/Desktop/%D0%BA%D0%B5%D0%B9%D1%81%D1%82%D0%B5%D1%85%D0%BD%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B3%D1%96%D1%97%D1%82%D0%B5%D0%B7%D0%B8%D0%BD%D0%B0%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D1%84%D0%B5%D1%80%D0%B5%D0%BD%D1%86/rsh_2016_11-12_13(1).pdf (Дата звернення: 06.04.2020).
2. Нові технології навчання: наук.- метод. зб. / Інститут інноваційних технологій і змісту освіти МОН України. Київ, 2016. Випуск 89. Частина 2. – 182 с. URL: http://eprints.zu.edu.ua/24655/1/%D0%9D%D0%A2%D0%9D%20%E2%84%9689_%D0%A7%D0%90%D0%A1%D0%A2%D0%98%D0%9D%D0%90%202.pdf. (Дата звернення: 27.03.2020).
3. Слатвінська О. Дидактичні засади щодо використання case-study технології у профтехосвіті. URL: file:///C:/Users/User/AppData/Local/Temp/znpudpu_2012_2_39.pdf (Дата звернення: 06.04.2020).
4. Сурмін Ю. Кейс-метод: становлення і розвиток в Україні. URL: <http://visnyk.academy.gov.ua/wp-content/uploads/2015/06/04.pdf> (Дата звернення: 27.03.2020).

Mogilevskaya V., Sibil H. Use of the case method in the educational activities of the head of the group of out-of-school education

The article sets out the scientific and methodological approaches to the use of the case method in institutions of out-of-school education. The modern practice of applying the case method in the educational activities of the leaders of out-of-school education groups is analyzed. The emphasis is placed on the problems of implementing the competency-based approach in the out-of-school educational process, which, in turn, predetermines changes in the model of the graduate of the out-of-school education institution, which should be able to quickly adapt to new conditions, act actively, make decisions independently, and learn throughout life. Therefore, the problem of the quality of education for out-of-school institutions has become a key one.

It is generally accepted that without innovative activity it is not possible to achieve a new quality of extracurricular education. Among methodological innovations, those are in demand. Today, they are related to the construction of educational activities on the basis of interaction, dialogue, during which students of electives learn to think critically, solve complex problems based on analysis of real life circumstances and relevant information, consider alternative opinions, make informed decisions. One of such innovations is the case method, which is in demand especially among teachers of different levels of education in the current conditions. The value of the method lies in the fact that the practical problem is updated simultaneously with a certain complex of knowledge about the subject or phenomenon, educational and analytical activities are successfully intertwined, which is especially effective in the light of modern educational tasks. However, as practice shows, the leaders of electives in their activities, which they offer children in their free time, insufficiently use this particular teaching method. The authors of the article explain that the educational activities carried out by children in their free time, which is the subject of out-of-school pedagogy, in the current conditions are a new promising area of pedagogical science, its subdiscipline, and therefore it is insufficiently represented in theoretical discourse. Ignoring the case method in the practice is also due to another reason - the level of professional competence of teachers of extracurricular institutions. Therefore, the use of the case method in the educational practice of extracurricular institutions remains a problem. The article presents an algorithm for implementing the case method in the educational activities of the head of the elective.

Key words: case-method, technological scheme for creating a case, methodology of using the case-method during a circle lesson.